

Курамаева Т.А., Раимкулова А.С., Иргебаева М.Н.

**МААЛЫМАТТАШТЫРУУ ШАРТЫНДА ЖОГОРКУ
ОКУУ ЖАЙЛАРДЫН СТУДЕНТТЕРИНИН КЕСИПТИК
КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН ӨНҮКТҮРҮҮ**

Курамаева Т.А., Раимкулова А.С., Иргебаева М.Н.

**РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ
В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ**

T. Kuramaeva, A. Raimkulova, M. Irgebaeva

**DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE
OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS
IN THE CONDITIONS OF INFORMATIZATION**

УДК: 378.2

Бул макала жогорку окуу жайлардын студенттеринин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун жана өнүктүрүүнүн кээ бир аспектилери арналып жазылган. Атап айтканда, билим берүүнү маалыматташтыруу шартындагы университеттин окуу процессинде студенттердин кесиптик компетенттүүлүктөрүн эффективдүү калыптандыруунун өзгөчөлүктөрү каралган. Азыркы коом ЖОЖдун бүтүрүүчүлөрүнө улам барган сайын жаңы талаптарды коюп жаткандыгы, буга байланыштуу жогорку кесиптик билим берүүдө студенттердин компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүүдө заманбап ыкмаларды колдонуунун зарылдыгы келип чыккандыгы баяндалат. Заманбап авторлордун эмгектерин талдоо менен, кесиптик компетенттүүлүктүн жалпы белгилерин: билимдерге, билгичтиктерге жана көндүмдөргө ээ болгон компоненттерин бөлүп көрсөтүүгө болоору белгиленген. Жыйынтыгында, билим берүү процессин маалыматташтыруу шартында студенттердин кесиптик компетенттүүлүгүн эффективдүү калыптандырууга мүмкүн болгон учурлары жана кесиптик компетенттүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары келтирилген.

Негизги сөздөр: маалыматташтыруу, компетенттүүлүк, компетенттүүлүктүн компоненттери, кесиптик компетенттүүлүк, студент, педагогикалык шарттар, санариптештирүү.

Данная статья посвящена некоторым аспектам формирования и развития профессиональной компетентности студентов вуза. В частности, рассмотрены особенности эффективного формирования профессиональных компетенций студентов в образовательном процессе вуза в условиях информатизации образования. Отмечено, что современное общество все чаще предъявляет новые требования к выпускникам вузов, и, в связи с этим возникает необходимость использования современных методов и приемов в развитии профессиональных компетенций студентов высшей школы. Анализируя работы современных авторов, отмечается, что можно выделить компоненты профессиональной компетентности, как знания, умения, навыки и опыт. В конечном счете обоснованы эффективные основы формирования профессиональной компетентности будущих педагогов в условиях информатизации образовательного процесса и определены педагогические условия развития их профессиональной компетентности.

Ключевые слова: информатизация, компетентность, компоненты компетентности, профессиональная компетентность, студент, педагогическая условия, цифровизация.

This article is devoted to some aspects of the formation and development of professional competence of university students. In particular, the features of the effective formation of professional competencies of students in the educational process of the university in the conditions of informatization of education are considered. It is noted that modern society is increasingly making new demands on university graduates, and in this regard, there is a need to use modern methods and techniques in the development of professional competencies of higher education students. Analyzing the works of modern authors, it is noted that it is possible to single out the components of professional competence as knowledge, skills, skills and experience. Ultimately, the effective foundations for the formation of the professional competence of future teachers in the context of informatization of the educational process are substantiated and the pedagogical conditions for the development of their professional competence are determined.

Key words: informatization, competence, components of competence, professional competence, student, pedagogical conditions, digitalization.

Киришүү. XXI кылымдагы тез өзгөрүүлөргө ээ болуп өнүгүп жаткан маалыматтык коом, ата-мекендик билим берүү системасынан маанилүү өзгөртүүлөрдү күтүү менен бирге, маалыматташтыруу шартында, ар бир инсандын өз алдынча өнүгүүсүнө жана өз алдынча билимин жогорулатуусуна зарыл болгон маалыматтардын көлөмүн алууга олуттуу мүмкүнчүлүктөрдү түзүүдө.

Белгилүү болгондой, коомдун өнүгүүсүнүн маалыматтык өнүгүү моделине өтүшү, маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын заманбап каражаттарын кесиптик ишмердигинде колдоно билген адистерге болгон муктаждык кескин өстү. Азыркы коом ЖОЖдун бүтүрүүчүлөрүнө улам барган сайын жаңы талаптарды коюп жатканын көрүүгө болот.

Ошол себептүү, билим берүүнү маалыматташтыруу шартындагы университеттин окуу процессинде студенттердин кесиптик компетенттүүлүктөрүн эффективдүү калыптандырууну өнүктүрүүнүн өзгөчөлүктөрү учурда актуалдуу маселе. Эң башкысы, адистик боюнча дисциплиналарды окутуу процессинде санариптик технологияларды кеңири жана натыйжалуу пайдалануу коомдун талабы экендиги талашсыз.

Буга байланыштуу жогорку билим берүүдө студенттердин кесиптик компетенттүүлүктөрүн калыптандырууда заманбап ыкмаларды жана методдорду колдонуунун зарылдыгы менен байланышкан жаңы талаптардын келип чыгышы мыйзам ченемдүү көрүнүш.

Ошону менен бирге эле, мамлекеттик билим берүү стандарттарынын кесипке даярдоо циклинде санырипештирүү, маалыматташтыруу процессин илимий-методикалык жактан камсыз кылуу маселелери азырынча жетишээрлик деңгээлде иштелип чыкпаганын белгилей кетүүбүз абзел.

Бирок, буга чейин эле кесиптик компетенцияларды өнүктүрүү маселелери бир кыйла көп сандагы авторлордун (И.А.Зимняя, В.А.Калней, Б.З. Милнер А.В., Хуторской, Ю.А. Цыпкин, М.А. Чошанов ж.б) изилдөөлөрүндө каралып келген.

Инновациялык экономика, ири көлөмдөгү маалыматты иштетүү технологиялары менен тыгыз интеграциялангандыктан жаш адистерди даярдоо үчүн жаңы зарыл болгон шарттар: - заманбап маалыматтык системалар жана технологиялар менен иштөө боюнча билимдерге, билгичтиктерге жана көндүмдөргө ээ болушу керек экендиги далилденди [1].

Албетте, жогорку кесиптик билим берүүнү маалыматташтыруу темасы азыркы учурда абдан актуалдуу болуп саналат.

Негизги материалдар. Окуу процессин маалыматташтыруунун ар кандай маселелери жана аспектилери көптөгөн заманбап окумуштуулардын эмгектеринде каралып изилденген (Г.Д. Глейзер, Л.П. Мартиросян, Т.В. Капустина, О.А. Козлов, А.А. Кузнецов, Т.А. Лавина, В.Л. Латышев, А.В. Молокова, И.Д. Рудинский, И.А. Румянцев, А.Л. Семенов, А.Н. Тихонов ж.б. көптөгөн окумуштуулар).

Бул авторлор тарабынан топтолгон тажрыйба жогорку окуу жайларды маалыматташтыруунун негизги багыттарын аныктоого жана студенттердин кесиптик компетенцияларын калыптандырууда маалыматтык технологиялардын потенциалдуу ролун карап чыгууга мүмкүндүк берет.

Бул макалада студенттердин компетенттүүлүгү, кесипкөйлүк түшүнүгү жана анын түзүмү такталып, университеттин бүтүрүүчүсү болууга мүмкүндүк берген коммуникация жана маалымат технологиялары менен иштөө көндүмдөрүн талап кылган инновациялык кесиптик ишмердүүлүктүн натыйжалуулугу белгиленген.

Ошондой эле билим берүүнүн жаңы маалыматтык компонентин киргизүүнү эске алуу менен билимди, көндүмдөрдү жана жөндөмдөрдү эффективдүү калыптандыруу үчүн шарттар каралып,

студенттердин кесиптик компетенттүүлүгүн баалоонун үлгүсү келтирилген.

Азыркы учурда кесиптик компетенттүүлүк түшүнүгүн аныктоого карата бир нече ыкмалар бар.

Мисалы, [2] Ю.Г. Татур төмөнкүдөй аныктаманы сунуш кылган: «Жогорку билимдүү адистин компетенттүүлүгү – бул анын өзүнүн потенциалын (билимин, жөндөмүн, тажрыйбасын, жеке сапаттарын ж.б.) ийгиликтүү ишке ашырууга болгон каалоосун жана жөндөмдүүлүгүн иш жүзүндө көрсөткөн, профессионалдык жана социалдык чөйрөдөгү чыгармачылык ишмердүүлүк, бул иштин натыйжасы үчүн коомдук маанидеги жана жеке жоопкерчиликти сезүү, аны тынымсыз өркүндөтүү зарылдыгын түшүнүү»

Ошентип, студенттердин кесиптик компетенттүүлүгү – бул студенттин комплекстүү интеллектуалдык-инсандык мүнөздөмөлөрү, анын ичинде алган билимдердин, көндүмдөрдүн, кесиптик жөндөмдөрдүн, ошондой эле жаш адистин кесиптик чөйрөгө толук кириши үчүн зарыл болгон жеке сапаттары, баалуулук багыттарынын, социалдык жана профессионалдык мааниге ээ болгон комплекстүү компетенттүүлүктүн өзгөчө түрү катары түшүнүлөт.

Кесиптик компетенттүүлүктүн структурасына байланыштуу маселе өтө татаал маселе.

Мисалы, изилдөөчү Ю.В. Лымарева [3] кесиптик компетенттүүлүктүн төрт негизги компонентин белгилеп көрсөткөн: 1) мотивациялык (психологиялык); 2) концептуалдык-мазмундуулук; 3) ишмердүүлүк; 4) рефлексиялык – студенттин билимин өркүндөтүүгө жана өз алдынча билим алуусун өнүктүрүүгө багытталган.

Ал эми, Е.М. Зарубина [4] студенттердин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун төмөнкү компоненттерин белгилейт: мотивациялык (мотивдери, баалуулук мамилеси), когнитивдик (билими) жана активдүүлүгү (көндүмдөрү, шыктары). Ошондой эле, студенттердин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун төмөнкү этаптары да аныкталган:

1) «баштапкы этап» - мотивациялоочу компонентти түзүү;

2) «адаптациялык этап» - кесиптик компетенттүүлүктүн мотивациялык компонентин өнүктүрүү;

3) «когнитивдик этап» - билимдин топтолушу, б.а. компетенттүүлүктүн когнитивдик компонентин түзүү;

4) «рефлексивдүү этап» - өз алдынча билим берүү ишинин зарылдыгын актуалдаштыруу жана компетенттүүлүктүн когнитивдик компонентин үзгүлтүксүз өнүктүрүү;

5) «иш-аракет этабы» - кесиптик компетенттүүлүктүн иш-аракет компонентин, студенттердин дис-

циплиналарды окууга чыгармачылык мамилесин калыптандыруу.

Талкуу жана натыйжасы. Заманбап авторлордун эмгектерин талдоо менен, кесиптик компетенттүүлүктүн жалпы белгилерин: билимдерге, билгичтиктерге жана көндүмдөргө ээ болгон компоненттерин бөлүп көрсөтүүгө болот.

ЖОЖДУ маалыматташтыруу шартында, кесиптик компетенциялардын структурасына маалыматты чогултуу, сактоо жана иштетүү боюнча студенттин жөндөмүн жана көндүмдөрүн көрсөтүүчү маалыматтык компонентти да кошууга болот [5]

Бул компонент маалыматтык ресурс, материалдык ресурстардын статусуна эквиваленттүү статуска ээ болгондо, коомдогу тынымсыз өсүп жаткан маалымат процесстеринин шарттарында студент өзүнүн кесиптик ишмердүүлүгүн жүргүзүүгө канчалык даяр экендигин көрсөтөт.

Ошентип, кесиптик компетенциялардын ички структурасынын төмөнкү компоненттери сунушталышы мүмкүн:

- гносеологиялык (жаңы билимдерди алуу жана топтоо);
- активдүүлүк (көндүмү, жөндөмү);
- жеке (кесиптик жана жеке сапаттары);
- рефлексивдүү (өзүн-өзү баалай билүүсү);
- мотивациялык-баалуулук (мотивдери жана баалуулук мамилеси);
- коммуникативдик (адамдар менен баарлашуу жөндөмүнө ээ болуусу, командада иштей билүүсү);
- маалыматтык.

Бул компоненттердин баары бири-бири менен байланышып, студенттин аң-сезиминде бирдиктүү бүтүндүктү түзөт жана алар өз ара байланыш системалары аркылуу ишке ашырылат.

Кесиптик компетенттүүлүктү өнүктүрүү, маалыматтык коомдо кесипкөйлүккө багытталган милдеттерди чечүүнүн билимдерин жана көндүмдөрүн өздөштүрүү аркылуу аны өркүндөтүү процесси түшүнүлөт.

Жогорку окуу жайын маалыматташтыруу концепциясына ылайык билим берүүнү маалыматташтыруунун стратегиялык максаты – заманбап маалыматтык технологиялардын, мультимедиялык жана телекоммуникациялардын негизинде университеттин окуу, илимий, билим берүү жана уюштуруу-башкаруу ишин жүргүзүүнү жана колдоону камсыз кылган бирдиктүү маалыматтык чөйрөнү калыптандыруу саналат.

Университетте окуу процессин маалыматташтыруунун төмөнкүдөй багыттарын бөлүп көрсөтүүгө болот:

- университеттин маалыматтык чөйрөсүн өнүктүрүү, анын ичинде окуу жайды башкаруу процессин санариптештирүү;

- электрондук билим берүү ресурстарын окуу процессинде, студенттерге ар кандай окуу дисциплиналарын окутууда жана алынган билимдерге мониторинг жүргүзүүдө колдонуу;

- университеттин илимий-изилдөө ишин камсыз кылуунун каражаты катары маалыматтык технологияларды колдонуу.

Албетте, жогорку билим берүү системасында окуу процессин маалыматташтыруу комплекстүү мамилени негизинде ишке ашаары маалым: университеттин материалдык-техникалык базасын жакшыртуу; зарыл лицензиялык программаларды алуу; мугалимдердин билим берүү процессинде маалыматтык технологияларды колдонууга даярдыгын жогорулатуу; тиешелүү методикалык камсыздоону иштеп чыгуу ж.б.).

Белгилей кетсек, билим берүү мекемелеринин маалыматташтырылышынын деңгээлин баалоонун так критерийлери азырынча аныктала элек.

Ошондуктан эреже катары, сандык көрсөткүчтөр: бир окуучуга эсептелген компьютерлердин саны; жеткиликтүүлүгү жана өткөрүү жөндөмдүүлүгү локалдык компьютердик тармактардын мүмкүнчүлүгү; интернетке кирүүлөрдүн саны; билим берүү мекемеси үчүн веб-сайттын болушу жана башкалар) гана эске алынат.

Мында маалыматтык технологияларды колдонуунун натыйжалуулугунун сапаттык көрсөткүчтөрү эске алынбайт, мисалы, дистанттык билим берүү системасын киргизүүнүн натыйжалуулугу ж.б.

Университетте окуу процессин маалыматташтыруунун негизги багыты болуп студенттин инсандыгын, анын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү, анын кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу, ошондой эле ар кандай маалыматтык технологияларды колдонуу болуп саналат. Бул үчүн адистештирилген, өндүрүштүк тапшырмаларды компьютердик моделдөө үчүн лабораторияларды түзүү, толук тексттеги электрондук документтер, ар кандай электрондук китепканалардын болушу ж.б. зарыл шарт болуп эсептелет.

Тилекке каршы, педагогикалык кадрларды кайра даярдоо системаларынын болгон потенциалына карабастан, жогорку окуу жайларынын окутуучуларынын окуу процессинде маалыматтык технологияларды кеңири жана натыйжалуу колдонууга көбүнчө даяр эмес.

Алардын көбү кесиптик ишмердүүлүгүндө IT-технологиялардын мүмкүнчүлүктөрүн дагы деле жетиштүү түрдө колдонушпайт, тексттик редакторлорду гана колдонушат. Ушул себептен

окутуу процессинде маалыматтык технологияларды колдонууга окутуучунун даярдыгын калыптандыруу, натыйжалуулугун жогорулатуу зарыл деп эсептейбиз.

ЖОЖдун маалымат чөйрөсүн өнүктүрүү жана андан ары өркүндөтүү маселеси ЖОЖду маалыматташтыруунун маанилүү пункттарынын бири болуп саналат. Мында, окуу процессин оперативдүү башкарууну санариптештирүү: график түзүү; окуу жүктөмүн бөлүштүрүү; университеттин финансы-чарбалык ишмердүүлүгүн компьютерлештирүү; кадр саясатын, иш кагаздарын жүргүзүү ж.б.

Ошол эле учурда, ишке ашырылып колдонулуп жаткан маалыматтык технологиялар салттуу билим берүүнүн бөтөн бөлүгү болуп калбаган шартта гана жогорку билим берүүнү маалыматташтырууга зарыл педагогикалык эффект бере алары айдан ачык. Жогорку билим берүү системалары, билим берүүнү колдонуудагы моделине табигый түрдө интеграцияланат.

Студенттердин чыгармачылык ой жүгүртүүсүн калыптандыруу – окутуунун эң маанилүү принциптеринин бири болуп саналат. Өз алдынча чыгармачыл ой жүгүртүүгө жөндөмдүү адисти даярдоо азыркы жогорку окуу жайдын милдети. Ушундай адис гана билимин тынымсыз өркүндөтүп, шык-жөндөмүн өркүндөтүп, өндүрүштүн жаңы технологияларына ыңгайлашып, өз алдынча илимий-изилдөө иштерин жүргүзүүгө жөндөмдүү болот.

Корутундулар. Жогоруда айтылгандарды жалпылоо менен, билим берүү процессин маалыматташтыруу шартында студенттердин кесиптик компетенттүүлүгүн эффективдүү калыптандыруу төмөнкү учурларда мүмкүн болот деген тыянак чыгарууга болот:

- университеттин бирдиктүү маалыматтык билим берүү чөйрөсүнүн моделинин бар болушу;
- билим берүү процессинде маалыматтык технологияларды колдонуунун конкреттүү уюштуруу формаларын, ыкмаларын тандоого негизделгенде;
- зарыл болгон материалдык-техникалык база менен камсыз кылынганда;
- университеттин окутуучуларынын билим берүү процессинде маалыматтык технологияларды колдонууга даяр болуусу;

- билим берүү процессин маалыматташтыруунун сапатын баалоо критерийлери аныкталганда.

Студенттердин кесиптик компетенттүүлүгүн өнүктүрүү төмөнкү педагогикалык шарттарды ишке ашырууда натыйжалуу болот:

- студенттердин кесиптик билимдерин жана көндүмдөрүн өнүктүрүүчү интерактивдүү окутуунун, маалыматтык технологиялардын мүмкүнчүлүктөрүн эффективдүү пайдаланууну өздөштүргөндө;

- студенттердин рефлексиялык ишмердүүлүгүн активдештирүү, алардын маселелерди чечүүгө чыгармачылык мамилесин, абстрактуу көндүмдөрдү, алгоритмдик ой жүгүртүүнү жана логикалык корутунду чыгаруу билгичтиктерин, маалыматтарга концептуалдык анализ жүргүзүү жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү;

- окуу процессинде дисциплиналар аралык байланыштарды ишке ашыруу;

- студенттердин келечектеги кесиптик ишмердүүлүгү үчүн зарыл болгон көндүмдөрдү алууга мүмкүндүк берүүчү профессионалдык маанидеги көйгөйлүү тапшырмаларды иштеп чыгуу жана пайдалануу.

Адабияттар:

1. Курамаева Т.А., Калдыбаев С.К. Билим берүүнү санариптештирүү шартындагы педагогдун кесиптик компетенттүүлүгүнүн ролу. / Т.А. Курамаева, С.К. Калдыбаев // *Alatoo Academic Studies*. - Б., 2020. - Т. 20. - Вып. №2. - С. 15-26.
2. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста // *Высшее образование сегодня*. - 2004. - №3. - С. 24.
3. Лымарева Ю.В. Проблема развития профессиональной компетентности инженеров-конструкторов / *Сибирский педагогический журнал*. - 2007. - №9. - С. 56-61.
4. Зарубина Е.М. Формирование управленческой профессиональной компетенции студентов технических специальностей университета: автореф. дисс... к.п.н. - Магнитогорск, 2009. - 22 с.
5. Курамаева Т.А. Компетентностный подход к развитию профессиональной деятельности учителя. / Т.А. Курамаева // *Международный журнал экспериментального образования*. – 2018. – № 5 – С. 11-16.
6. Курамаева Т.А., Бокобаева А. Эффективное применение современных компьютерных технологий в обучении математики одна из условий формирования профессиональной компетентности. / *Известия ВУЗов Кыргызстана*. 2016. №5. С. 35-37.